

УДК 371.133

Володимир Бондаренко

СПЕЦИФІЧНІСТЬ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналізується стан проблеми формування професійного іміджу вчителів. Пропонується модель-система процесу формування іміджу майбутніх спеціалістів технологічного профілю. В основу моделі покладаються виокремлені принципи підготовки спеціалістів технологічного профілю. А саме: педагогічної доцільності використання інноваційних технологій розвивального навчання, принцип проблемності професійної спрямованості, варіативності. Зосереджується увага на специфічних характеристиках етапного формування цілісного професійного іміджу вчителя технологій. Розглядається зв'язок професійної діяльності вчителя, як невід'ємного структурного компоненту поняття професійного іміджу. Презентується різноплановість форм роботи на кожному з етапів запропонованої модель-технології.

Ключові слова: імідж, професійна компетентність, освіта, модернізація.

У суспільстві часто розмовляють про імідж політиків, імідж артистів, імідж бізнесменів. Кожна професія має свою специфіку, але створення іміджу необхідно працівникам усіх галузей, які у своїй професійній діяльності зв'язані з людьми. Про імідж вчителя як у нашому суспільстві, так і окремо у освітньому середовищі, раніше не прийнято було говорити. «А педагогам, им вроде не пристало о нем думать, им следовало лишь волноваться по поводу успеваемости и воспитанности, а вовсе не по поводу собственного образа в глазах ребенка. Достаточно было выглядеть скромно, аккуратно, в общем – прилично» [1]. Демократизація суспільства та динамізм розвитку системи освіти вимагають формування іміджу педагога в освітньому середовищі, що є, на даний час, нововведенням.

Поняття «імідж» почали використовувати ще у часи Аристотеля. Аналіз літературних джерел показав, що в Україні термін «імідж» з'явився наприкінці ХХ сторіччя. Воно походить від латинського «*imago*», тобто «імітувати», у перекладі з англійської мови означає «образ». «Имидж – образ, слепок, умственное представление конкретного лица, содержательная сторона его характера. В практическом употреблении это слово близко к известному греческому слову «харизма», в которое древние греки вкладывали значение одаренности, авторитетности, мудрости и святости. Люди, обладающие совокупностью таких качеств, всегда обладали силой

влияния на окружающих» [6]. Це слово не використовувалося раніше, але імідж особистості формувався ще в далекому минулому, утворюючи різні прізвиська, які формували уяву про особистість. Наприклад: Іван Грозний мав власний імідж суворого царю, Ярослав Мудрий мав імідж прозорого та мудрішого правителя. Часто імідж асоціюється тільки з зовнішнім виглядом, але це не правильний підхід. Колись російський письменник А. П. Чехов висловив думку: «У человека должно быть прекрасно: и лицо, и одежда, и душа, и мысли», Дейл Карнегі писав: «Люди судят о нас на основании того, как мы выглядим, что мы делаем, что и как мы говорим», А. С. Пушкін пише: «Быть можно умным человеком и думать о красе ногтей». Таким чином, імідж людини складається на підставі сукупності іміджоутворюючих факторів.

«Можна зробити припущення, що поняття «імідж» в системі освіти набуло актуальності в період становлення незалежності України та переосмислення підходів до навчально-виховного процесу» [8]. Це ми бачимо під час багатьох випадків. В першу чергу це вплив іміджу вчителя при виборі навчального закладу для навчання. Батьки дітей, яких вони відправляють у школу до першого класу, обов'язково цікавляться: «Хто буде першою вчителькою у їх дитини?», «Чи можна віддати на навчання дитину саме цієї вчительці?», «Чи треба шукати школу, де працюють більш досвідчені вчителі?». Така ж проблема у батьків виникає і при переході до середньої та старшої ланки, а саме: «Хто буде класним керівником їх дитини?», «Чи зможе вчителька знайти підхід до їх дитини, правильно навчити та виховати?». Тому на теперішньому етапі розвитку освіти позитивний імідж у освітньому середовищі вчителю просто необхідний.

Д. Журавльов вважає, що «большая часть педагогической общест-венности еще очень далека от того, что собственный имидж необходимо формировать. Отношение у педагогов к имиджу самое разное. Отрицательно относится к нему старшее поколение учителей: его понимают как «маску», убеждены в приоритете внутреннего содержания над внешним и считают, что главное быть, а не казаться. Всякие разговоры про имидж учителя, воспринимаются насторожено, как призыв быть искренним» [3]. Сучасні вчителі підтримують ідею формування іміджу учителя, але більшість з них не розуміє складових компонентів іміджу.

Сучасне суспільство в умовах переходу економіки України на ринкові засади має потребу в активних та ініціативних фахівцях, які вміють творчо мислити, приймати нестандартні рішення, швидко та адекватно реагувати на будь-які проблемні виробничі ситуації, завдяки високому рівню професійної компетентності. Особливо це стосується спеціалістів технологічного профілю, бо саме цей напрямок потребує докорінної реорганізації та модернізації. Під професійною компетентністю ми розуміємо відповідний рівень професійних знань, умінь і навичок,

готовність їх використовувати, ділову спрямованість та сформованість професійно витребуваних якостей особистості. Сутнісне злиття вищезазначених властивостей породжує гармонійне словосполучення «особистісно-компетентнісний імідж», що зазвичай розцінюють і називають професійним іміджем.

Слід сказати, що проблема формування професійного іміджу молодих, перспективних майбутніх спеціалістів у стінах вищих навчальних закладів вивчена недостатньо, а так і реалізація її не на відповідному рівні. Хоча ця проблема тягне за собою ряд інших проблем – труднощі у працевлаштуванні випускників, складність і довготривалість професійної і соціальної адаптації. Традиційно професійні навчальні заклади орієнтуються здебільшого на озброєння майбутніх фахівців знаннями й уміннями, у кращому випадку – на вироблення професійних навичок, залишаючи поза увагою інші компетентності, такі як вільне володіння професійним усним та писемним мовленням, кінестетикою, власним психофізичним станом, формування конструктивного професійного іміджу тощо. Маємо констатувати, в умовах інноваційного розвитку освіти постановка проблеми підготовки фахівців з впровадження іміджевих технологій самовдосконалення та їхніх засобів постає досить актуальною. При цьому процес формування іміджу має бути особистісно спрямованим, оскільки у кожного студента свої можливості, здібності, особливості, які треба вміти презентувати й реалізувати якнайкращим чином.

Метою нашого дослідження було вивчити процес формування професійного іміджу майбутніх фахівців і запропонувати чітку модель-систему його становлення, що і є науковою новизною доробку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що теоретичні положення щодо формування професійного іміджу висвітлені в працях відомих філософів, педагогів, психологів. Сформовані певні напрями досліджень, присвячених вирішенню зазначеної проблеми. А саме: соціально-філософський феномен поняття іміджу є предметом дослідження І. Черемушнікова [1]; теоретико-методологічні основи формування: зміст, функції та мотивацію побудови іміджу особистості – С. Яндарової [2]; самоідентифікацію особистості та професійний імідж менеджера-підприємця малого бізнесу вивчала А. Бірюкова [3]. Визначені стратегічні напрями реалізації поставленої проблеми, концептуальні засади та практичний інструментарій іміджології Г. Поцепцовим [4]; проблему формування професійно важливих якостей спеціаліста в процесі безперервної освіти досліджувала Т. Бедяєва [5]; дидактичні та інтелектуальні ігри як засоби розвитку професійно значущих якостей майбутнього фахівця – Л. Адрєєва [6], Б. Мандель [7]; подолання деструктивного іміджу майбутніх фахівців в процесі професійної підготовки – К. Климкович [8]. З позицій професійно орієнтованого підходу роль мовного іміджу в системі

професійної підготовки спеціаліста висвітлено в працях В. Орешкіна [9]. Окремий напрям наукова організація професійного навчання бакалаврів (К. Беркита [10]), оптимізація професійного самовизначення випускників ВНЗ в умовах становлення ринку праці частково розглянуті О. Бірченко [11] та інші.

Як видно з наведеного вище, досить великому переліку досліджень, загалом проблемі формування професійного іміджу приділяється достатня увага. Але аналіз праць засвідчив, що нині відсутнє цілісне системне дослідження проблеми створення професійного іміджу майбутніх спеціалістів конкретного профілю. Зокрема, не враховується специфіка формування іміджу спеціалістів різних рівнів. Це стосується як освітньо-кваліфікаційного рівня магістра, так і бакалавра, який має базовий рівень вищої освіти. Специфічною ознакою підготовки спеціаліста технологічного профілю є відсутність достатньої уваги до створення професійного іміджу майбутнього вчителя технологій. Розуміючи, що викладачі вищої школи мають спрогнозувати і забезпечити процес формування професійного іміджу студентів, нами зроблена спроба визначити оптимальні організаційно-педагогічні умови, підібрати технології і методики, які уможливають реалізацію поставленої мети під час аудиторної і позааудиторної діяльності студентів. Окрім того нами розроблена поетапна, наскрізна модель-система формування професійного іміджу фахівців.

В основу побудови моделі системи покладено специфічні принципи підготовки спеціалістів: розвивального навчання, педагогічної доцільності використання інноваційних технологій, професійної спрямованості, проблемності, варіативності, діалогізації навчання тощо. Напрями оптимізації системи формування професійного іміджу визначають підходи: компетентнісний, системний та особистісно-діяльнісний.

Один із найпоширеніших сьогодні підходів – компетентнісний – передбачає формування у студентів під час навчання у вищому навчальному закладі системи компетенцій, інтегроване поєднання яких складає сутність і зміст професійної підготовленості спеціаліста. Системний підхід спрямований на розкриття цілісності об'єкту дослідження, виявлення в ньому суттєвих, стійких зв'язків між характером педагогічної взаємодії (зміст, форми, методи, прийоми навчання) і процесом формування професійного іміджу та зведення їх у єдину систему. Особистісно-діяльнісний підхід вимагає організації навчання таким чином, щоб процес здобуття знань відбувався як перетворення зовнішнього досвіду у внутрішній (забезпечував засвоєння знань та умінь і перетворення їх у елементи внутрішнього психічного досвіду). Основними принципами особистісно-діяльнісного підходу є: принцип свідомості і активності учасників експерименту, принцип самостійності, принцип інтеріоризації. Запропонована нами модель-система є цілісною і неперервною впродовж всього терміну навчання. Вона складається з п'яти

блоків-етапів: перший – підготовчий, другий – діагностико-аналітичний, третій – мотиваційний, четвертий – формувальний, п'ятий – контрольно-презентаційний. Зміст кожного блоку специфічний: він має свою мету, завдання, функцію з відповідною взаємодією роботи на етапах.

На першому етапі передбачається усвідомлення студентами змісту та значущості поняття іміджу; інформованість про важливі особистісні детермінанти іміджу, обізнаність про процес формування професійного іміджу, а також створення позитивного образу вибраної професії, визначення ідеального іміджу фахівця цієї спеціальності.

На другому етапі за допомогою відповідних методик здійснюється визначення рівня власного іміджу студенту, аналіз (кількісний та якісний) отриманих даних, співставлення визначеного ідеального образу фахівця та власних особистісно-професійних якостей. В результаті цієї діяльності у студентів, зазвичай, з'являється позитивна мотивація щодо самовдосконалення.

На третьому етапі на основі виявленої невідповідності між власним та бажаним ідеальним іміджем фахівця (у більшості випадків) визначаються разом із студентом причини цього та йде спонукання до пошуку шляхів їхнього подолання. Створюється попередній план дій для досягнення позитивних результатів. Аналізуються «больові точки» як предмет для змін, а також складаються програми аудиторної і позааудиторної діяльності із групою та індивідуально з кожним студентом при його безпосередній участі. Він має відчувати велике бажання вдосконалити себе і створити бажаний професійний імідж.

На четвертому етапі, що є визначальним, відбувається безпосередній процес формування професійного іміджу творчого спрямування через комплекс педагогічних методик і низки відповідних заходів. Запроваджено спецкурс «Професійний імідж» та наскрізна програма по створенню професійного іміджу майбутніх учителів технологічного профілю, які передбачають як аудиторну роботу (лекції, практичні, семінарські заняття), так і з позааудиторну діяльність (різні види практик, тренінги, участь у конкурсах). Кожне аудиторне заняття – це база для відпрацювання відповідних умінь і навичок. Кожний позааудиторний вид діяльності – це певний крок до досягнення поставленої мети.

На п'ятому етапі відбувається оцінка та експертиза новоствореного іміджу, презентація оновленого образу особистості фахівця та, при потребі, його корекція.

Для аналізу засвоєння кожного блоку моделі передбачено систему поточного і підсумкового контролю: оцінка рівня знань, умінь і навичок сформованості певних якостей. Поточний контроль здійснюється під час практичного опрацювання спеціально розробленої програми навчання, а підсумковий – по завершенню.

Результатом роботи повинно бути сформовано у кожного

майбутнього фахівця технологій власне презентаційне портфоліо, як найпростіший і дуже ефективний спосіб всебічно представити власну діяльність.

Вимога сьогодення заключається в тому, що важливими є не лише глибокі професійні знання, а й успішна презентація напрацьованого досвіду за роки навчання у вищому навчальному закладі, напрацьовані здобутки (грамоти, подяки, власні вироби). Створити власне портфоліо – це справа честі кожного вчителя технологій, що є частиною формування власного професійного іміджу вчителя.

Зазначимо, що грані проблеми – формування професійного іміджу майбутнього спеціаліста, надзвичайно широкі і різноманітні, саме тому наша модель створення іміджу не претендує на всеохопленість і завершеність. Але вона пропонує конкретну схему, за якою системно, послідовно можна за допомогою сучасних інноваційних технологій досягти позитивного результату.

Важливим є те, що ступінь оволодіння професійним іміджем надає можливість для успішної реалізації своєї професійної діяльності. А з іншого боку створення власного професійного іміджу повинно стати основним видом діяльності майбутнього педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черёмушникова И. К. Феномен имиджа: социально-философский анализ : дис. ... кандидата филос. наук : 09.00.11 / Черёмушникова Ирина Кабдрахимова. – Волгоград, 2002. – 147 с.
2. Яндарова С. В. Имидж личности: содержание, функции и мотивации построения : дис. ... кандидата псих. наук : 19.00.01 / Яндарова Светлана Вахаевна. – Москва, 2005. – 187 с.
3. Бирюкова А. А. Самоидентификация личности и профессиональный имидж менеджера-предпринимателя малого бизнеса : дис. ... кандидата псих. наук : 19.00.05 / Бирюкова Анжелика Алексеевна. – Москва, 2004. – 141 с.
4. Почепцов Г. Г. Имиджелогия / Почепцов Г. Г. – Москва : «Рефл-бук», 2006. – 576 с.
5. Бедяева Т. В. Формирование профессионально важных качеств специалиста в процессе непрерывного образования в системе «колледж – вуз» : дис. ... кандидата пед. наук : 10.00.08 / Бедяева Татьяна Владимировна. – Санкт-Петербург, 2005. – 202 с.
6. Андреева Л. А. Дидактические игры как средство развития профессионально значимых качеств будущего специалиста : дис. ... кандидата пед. наук : 10.00.08 / Андреева Людмила Александровна. – Орёл, 1999. – 228 с.
7. Мандель Б. Р. Интеллектуальные игры как средство развития профессионально значимых качеств будущего специалиста социально-

- культурной сферы : дис. ... кандидата пед. наук : 10.00.08 / Мандель Борис Рувимович. – Москва, 2005. – 330 с.
8. Климкович Е. В. Преодоление деструктивного имиджа будущих специалистов социально-культурной сферы в процессе профессиональной подготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Климкович Евгения Вячеславовна. – Москва, 2007. – 245 с.
9. Орешкин В. Г. Формирование речевого имиджа в системе профессиональной подготовки специалиста: на примере профессий типа «человек – человек» : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Орешкин Виктор Георгиевич. – Москва, 2006. – 232 с.
10. Беркита К. Ф. Організація професійного навчання бакалаврів у фінансово-економічних коледжах : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Беркита Катерина Федорівна. – Київ, 1999. – 193 с.
11. Бирченко Е. В. Оптимизация профессионального самоопределения выпускников высших учебных заведений Украины в условиях становления рынка труда : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Бирченко Евгений Владтмирович. – Харьков, 2001. – 178 с.